

מדוע הומתו והוקעו בניו של שאול?

מאת: איתן פינקלשטיין

[נ]יאמרו לו הגבעונים... האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נשמדנו מהתיצב בכל גבל ישראל. יתן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה' - ויאמר המלך אני אתן" (שמ"ב כ"א, ד-ו)] - והא כתיב: "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו וימתו" (דברים כ"ד, טז)?! אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה - ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא. יבמות ע"ט ע"א.

על אף שבמקרים מסויימים הקב"ה "פקד עון אבות על בנים" (שמות כ', ד), הרי שבמסגרת הדין האנושי פרשתנו אוסרת המתת בנים בעוון אביהם. הציווי "איש בחטאו יומתו" קובע כי על הדיין לראות כל אדם כבעל זכות בחירה אישית, ולדונו לפי מעשיו ולא לפי ייחוסו.

סייג נוסף המוטל על מבצע הדין מצוי בפרשתנו: "וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אתו על עץ. לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי" (דברים כ"א, כב-כג). לפי ציווי זה, גם כאשר חטא האדם בחטא חמור מאוד - המחייב את המתתו, עדיין יש לזכור שקיים בו צד של צלם אלוקים, המחייב שלא לבזות את גופתו.

את שני הציויים הללו הפר דוד כאשר איפשר לגבעונים לנקום בשאול על ידי הריגת שבעה מבניו, ועל ידי הוקעת גופותיהם למשך תקופה ארוכה. מבחינה הלכתית, ניתן לנסות ולהסביר את מעשי דוד במסגרת ההיתר לעבור על דברי תורה בשל 'הוראת שעה' שניתנת על פי צו ה' לנביא.

לפי נבואת ה' לדוד (שמ"ב כ"א, א-ב), הרעב שפקד את ישראל נגרם בשל עוון שאול שהמית את הגבעונים - ובכך הפר את ברית יהושע ונשיאי ישראל שכרתו ברית עם הגבעונים (יהושע ט', טו). אמנם במקרא לא נאמר מפורשות שה' היתר לדוד לאפשר לגבעונים לפגוע בבני שאול ולהוקיע את גופותיהם למשך תקופה ארוכה, אך ניתן לומר כי בנבואה על עוון שאול, וברידת הגשם לאחר הוקעת בני שאול, קיים אישור הלכתי לדרכו של דוד.

אך דרשתנו אינה מתמקדת בשיקול הדעת ההלכתי של דוד, אלא בשיקול הדעת המוסרי שבגללו היה ראוי ש'הוראת השעה' הנבואית תחול. דבריו הנוקבים של ר' יוחנן, לפיהם 'מוטב שתעקר אות אחת מן התורה - ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא' - יכולים ללמדנו רבות על מיקומו הראוי של עוון 'חילול השם' בסולם הערכים האישיים והלאומיים שלנו.

כיום המונח 'חילול השם' כולל בתוכו סוגים שונים של התנהגויות שליליות: החל מהתנהגות לא מוסרית של אנשים הנראים חיצונית כמייצגי שם שמיים, דרך מקרים בהם עם ישראל - המייצג בעיני הגויים את התגלות ה' בעולם - נוחל תבוסה צבאית, מדינית או רוחנית, וכלה במקרים בהם יהודי מוכן ללבוש בגד של גוי בשעת השמד. אך נראה כי המשמעות המקורית והעצמתית ביותר של מונח זה, מכוון כנגד מקרה בו ישראל - הנושאים את שם ה' בעולם, נשבעים בשם ה', והשבועה מתגלית כשבועה חלולה שאין בה תוכן - 'חילול השם' כפשוטו.

אחד הטעמים לקיום התורה והמצוות הוא קידוש שמו של הקב"ה בעיני העמים - "ושמרתם ועשיתם כי היא חקמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעו את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד', ו). לפיכך, קובעת דרשתנו כי לעיתים נדחות המצוות במקום שיש חילול השם, וכפי שמופיעה בהמשך דרשתנו - אף בכדי לקדש את שם ה' מחדש:

"והא כתיב: "לא תלין נבלתו על העץ"?! אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, שהיו עוברים ושבים אומרים: 'מה טיבן של אלו?' - 'הללו בני מלכים הם'. 'ומה עשו?' - 'פשוטו ידיהם בגרים גרויים (=בגבעונים)'. אמרו: 'אין לך אומה שראויה להדבק בה - קזו!"
(יבמות, שם).

להכרעה הערכית שבדרשתנו ישנה משמעות עצומה לדרך בה צריכה מדינת ישראל לנהוג בבעלי בריתנו כחיילי צד"ל, משת"פים פלשתינאים שסייעו לנו במניעת פיגועים, ובעלי בריתנו השונים במרחב. אמנם מדינת ישראל כיום אינה נוהגת להישבע במפורש לבני בריתה בשם ה' - אך נראה כי אין זה משנה את האופן בו רואים העמים את התנהגותנו המוסרית.

יש לשים לב שבנוסף למגוון הבעיות המוסריות החמורות שארעו במהלך ה'התנתקות' - קיימת בעיה מוסרית בהזנחת בעלי בריתנו החשאיים, שהופקרו בתוך הרצועה לשלטון החמאס ולפגעי הרעב. נראה שבמלחמה האחרונה שילמנו

את המחיר על כך שאוכלוסיית דרום לבנון הפנימה את המשמעות של הפקרת חיילי צד"ל - והתייצבה רובה ככולה לסייע הצד שכנגד.

יש המעדיפים להתנתק מהמחוייבות המוסרית והדתית שלנו אל בעלי ברית שכאלו, בטענה כי הם עשו זאת מבצע כסף, וממניעים בעייתיים אחרים. אך דווקא המקרה של הגבעונים - שהשיגו את הברית עם ישראל בדרכי מרמה (יהושע ט', ד), והשוואתו אל מול השיפוט הנחרץ של מעשי שאול - שפעל ממניעים של רצון לטהר את זרע ישראל ("ויבקש שאול להכתם בקנאתו לבני ישראל ויהודה"), יכולים ללמדנו עד כמה צריכים אנו להקפיד שבריתנו תהיה ברית - ושבועתנו שבועה.

הכותב הינו בוגר המחזור הראשון של הישיבה. מאמר זה מתפרסם בעלון 'שבתון' לשבת כי תצא.

פורסם באתר "ישיבת ההסדר פתח תקוה"

www.ypt.org.il

© כל הזכויות שמורות